

Голас Радзімы

№ 32 (1810)
11 жніўня 1983 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЯЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Шмат моладзі працуе ў калгасе імя Дзяржынскага — адной з лепшых гаспадарак Міншчыны. Ганна СТАНКЕВІЧ (на здымку) прыехала сюды пасля заканчэння сельскагаспадарчага тэхнікума. Бригада, якую яна ўзначальвае, вырабляе прадукты жывёлагадоўлі, вырошчвае бульбу, збожжавыя культуры.

Фота Я. ПЯСЕЦКАГА.

НАВАСЕЛЬЦЫ ВОЗЕРА БЕЛАЕ

«Як перасялілі крэветак»
стар. 3

ДЛЯ ЗЛАЧЫНЦАУ НЯМА
ТЭРМІНУ ДАЎНАСЦІ

«Пока убойцы ходят по земле...»
стар. 4

ГАЛОУНЫ СЭНС ІХ ТВОРЧАСЦІ —
БАРАЦЬБА ЗА ПРАДУХІЛЕННЕ
ПАГРОЗЫ ВАЙНЫ

«Горкі вопыт чалавецтва»
стар. 6

ПАДЗЕІ • ЛЮДЗІ • ФАКТЫ

МЫ — ЗА РОЎНАСЦЬ
І АДНОЛЬКАВУЮ
БЯСПЕКУ

Апублікаваны адказы міністра абароны СССР Маршала Савецкага Саюза Д. Усцінава на пытанні карэспандэнта ТАСС. У ходзе гутаркі былі закрануты праблемы забеспячэння міру і прадукцыі ядзернай ваіны.

У прыватнасці, міністру абароны СССР было зададзена такое пытанне:

— Дзяржаўнымі дзеячамі краін НАТО, і ў першую чаргу ЗША, распаўсюджваецца версія аб тым, што СССР «працягвае нарошчваць сваю ваенную магутнасць, якая далёка выходзіць за межы яго абаронных патрэб». Ці так гэта?

Савецкі Саюз і яго саюзнікі, сказаў Д. Усцінаў, падтрымліваюць свой абаронны патэнцыял на ўзроўні, неабходным для абароны дзяржаў — удзельніц Варшаўскага Дагавора. Сутнасць нашай ваеннай палітыкі — эфектыўная абарона і нічога звыш гэтага. СССР ніколі не развязваў гонку ўзбраенняў і не збіраецца займацца гэтым у будучыні. Калі ж параўнаць ваенны патэнцыял ЗША і абаронны патэнцыял Савецкага Саюза, то яны прыкладна роўныя. Наша ваенная магутнасць не больш за амерыканскую. Да ваеннай перавагі мы не імкнёмся.

Карэспандэнт ТАСС папрасіў міністра абароны СССР даць ацэнку прапагандысцкай кампаніі, якая праводзіцца ў ЗША і іншых краінах НАТО з мэтай прадставіць зьяву Савецкага ўрада ад 28 мая як узростанне «савецкай ваеннай пагрозы» для Захаду.

Савецкі Саюз нікому не пагражаў і не пагражае, падкрэсліў Д. Усцінаў. Спекуючы на міфе аб «савецкай пагрозе», пэўныя колы на Захадзе спрабуюць адцягнуць увагу народаў ад сапраўднай ваеннай пагрозы, якую ствараюць адміністрацыя ЗША і яе некаторыя саюзнікі на НАТО.

З нядаўняга часу прэзідэнт ЗША, напрыклад, усё часцей гаворыць аб тым, што ракеты «Першынг-2» незамінныя, што ракеты «Трайдэнт» таксама вельмі неабходныя для Амерыкі, каб «стрымаць рускіх». Але разважаны аб стрыманні — камуфляж. Амерыканскія дзеячы лічаць нявыгадным гаварыць праўду аб сваіх ваенных прыгатаваннях. На самай жа справе ракеты «Першынг-2» і «Трайдэнт» — гэта зброя першага ядзернага ўдару. І пякуцца стратэгі Вашынгтона не аб «стрымліванні рускіх». Дактрына першага ядзернага ўдару стала пануючай у ваеннай стратэгіі ЗША. Менавіта магчымасць яе ажыццяўлення падпарадкаваны стварэнне сістэм стратэгічнай зброі і будаўніцтва стратэгічных сіл у цэлым.

Мы абавязаны прыняць меры і адказаць на ўзрастанне ядзернай пагрозы. Адказаць так, каб у патэнцыяльнага агрэсара над намерам развязаць агрэсію супраць нас узяло верх пачуццё самазахавання.

Мы прыямаем такія меры ў адказ, якія зробяць ваенную пагрозу для тэрыторыі ЗША і краін, на тэрыторыі якіх будуць разгорнуты амерыканскія ракеты, такой жа, якую ЗША спрабуюць стварыць для Савецкага Саюза і нашых саюзнікаў. І няхай тыя, хто нагнятае сёння гонку ўзбраенняў, зразумеюць, нарэшце, небяспечную ілюзорнасць пагоні за ваеннай перавагай, на-

стойлівую неабходнасць дагаварыцца аб абмежаванні і скарачэнні ядзерных узбраенняў у адпаведнасці з прынцыпам роўнасці і аднолькавай бяспекі.

ГОСЦІ З-ЗА МЯЖЫ

ЗНАЁМСТВА
З РЭСПУБЛІКАЙ

Дэлегацыя В'етнамскага камітэта салідарнасці краін Азіі і Афрыкі на чале з намеснікам загадчыка міжнароднага аддзела ЦК КПВ Чан Зань Туенем, якая знаходзіцца ў СССР па запрашэнню Савецкага камітэта абароны міру, пабывала ў Мінску.

В'етнамскія барацьбіты за мір мелі гутарку ў ЦК Кампартыі Беларусі. Загадчык аддзела замежных сувязей ЦК КПБ С. Броннікаў расказаў аб укладзе грамадскасці рэспублікі ў міжнародны рух міралюбных сіл за ліквідацыю ядзернай пагрозы, супраць планаў НАТО ператварыць еўрапейскі кантынент у ракетны палігон.

Дэлегацыя з Сацыялістычнай Рэспублікі В'етнам наведвала Дом-музей І з'езда РСДРП, зрабіла экскурсію па горадзе. У Беларускім рэспубліканскім камітэце абароны міру госці з брацкага В'етнама сустрэліся з прадстаўнікамі грамадскасці Мінска. Яны пабывалі ў калгасах і саўгасах сталічнай вобласці, пазнаёміліся з памятнымі мясцінамі Міншчыны.

САВЕЦКА-ПОЛЬСКАЯ
СУСТРЭЧА

На працягу шасці дзён у Мінску праходзіла сустрэча сакратароў ваяводскіх аддзяленняў Таварыства польска-савецкай дружбы і прадстаўнікоў рэспубліканскіх і абласных арганізацый Таварыства савецка-польскай дружбы. Яе ўдзельнікаў цёпла віталі старшыня прэзідыума Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі Л. Сарвіра і генеральны сакратар Галоўнага праўлення Таварыства польска-савецкай дружбы Стэфан Наврут.

Намеснік старшыні праўлення Беларускага аддзялення Таварыства савецка-польскай дружбы, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай ваіны А. Ульяніч расказаў аб ролі грамадскасці Беларусі ў барацьбе за мір, умацаванне інтэрнацыянальных сувязей і ўсебаковага супрацоўніцтва народаў.

Удзельнікі сустрэчы праслухалі шэраг лекцый, абмяняліся думкамі па актуальных пытаннях эканамічнага, сацыяльнага і культурнага развіцця СССР і ПНР, савецка-польскіх адносін. Яны сустрэліся з актывістамі Таварыства савецка-польскай дружбы, наведвалі прадпрыемствы, дзе азнаёміліся з работай пярвічных арганізацый таварыства.

Савецкія і польскія ўдзельнікі зрабілі экскурсію па Мінску, пабывалі на мемарыяльным комплексе «Хатынь».

КАРЫСНАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА

У МАЛАДЗЕЖНЫМ
ЦЭНТРАХ «ЮНАЦТВА»

У міжнародным маладзёжным цэнтры «Юнацтва» пад Мінскам адкрыўся XVII лагер дружбы савецкай і фран-

цузскай моладзі. Яго дэвіз — «Супраць пагрозы ядзернай ваіны, за мір і дружбу».

«Юнацтва» не ўпершыню прымае маладых французскіх камуністаў. Па традыцыі дзесяцідзённая праграма лагера насычаная і разнастайная. Прайдзе Дні СССР і Францыі, Дні міжнароднай салідарнасці, навукі і культуры, спорту. Адбудзецца семінар «Развіццё савецка-французскіх адносін» і дыскусія аб ролі моладзі ў кіраванні дзяржавай. Для ўдзельнікаў лагера адбудуцца працоўныя дэсанты, сродкі ад якіх яны плануецца пералічыць у Фонд міру.

200 маладых французцаў — навучэнцы ліцэяў, студэнты, рабочыя, якія ведаюць аб жыцці ў Савецкім Саюзе толькі з прэсы, змогуць самі адкрыць для сябе гэту краіну, пазнаёміцца з яе гісторыяй і культурай. Цяперашняя сустрэча, у ходзе якой моладзь СССР і Францыі зможа шчыра абмеркаваць праблему барацьбы за мір і разбудуць будзе служыць умацаванню сумеснага ўкладу моладзі дзвюх краін у барацьбу супраць пагрозы ядзернай ваіны.

ВЫСТАУКІ

«ПІЧ» ЕДЗЕ Ў БРНО

Прадукцыя прадпрыемстваў вытворчага аб'яднання «Бабруйскдрэў» — мэбля, фанера, драўнянавалякністая пліта — кожны год экспануецца на трох-чатырох міжнародных выстаўках-кірмашах. Вось і сёлета на выстаўку ў чэхаславацкі горад Брно адпраўлены высокамастацкі набор корпуснай мэблі «Піч». Пасля паказу на адной з міжнародных выставак у ЧССР спальнага гарнітура «Чарадзейка» вытворчасці бабруйскіх дрэвапрацоўшчыкаў гандлёвы арганізацыі гэтай краіны закупаці каля дзвюх тысяч набораў.

Геаграфія сяброўскіх сувязей аб'яднання «Бабруйскдрэў» з калектывамі прадпрыемстваў і арганізацый брацкіх сацыялістычных краін даволі шырокая: значная частка прадукцыі паступае ў Польшчу, Венгрыю, Чэхаславакію, Германскую Дэмакратычную Рэспубліку, іншыя краіны.

САД У ПАДАРУНАК

У цэнтры паўгектарнага ўчастка — вадаём. На берзе — валуны. Для дарожак тоўпяцца беластавыя бярозкі, вербы, рабіны, кусты бэзу, ядлоўцы.

Так будзе выглядаць пастаянны Беларускі нацыянальны сад на вядомай міжнароднай выстаўцы кветаводства і садаводства «Флора Аламоўц» у Чэхаславакіі. Батанічную экспазіцыю па просьбе чэхаславацкіх сяброў закладзе мінскія ботанікі. Праект яе выкананы на кафедры горадабудаўніцтва Беларускага політэхнічнага інстытута.

СЯБРОУСКІЯ СУВЯЗІ

ДЛЯ ТЭЛЕГЛЕДАЧОУ
ВІЦЕБСКА

«Часопісы дружбы» — так называюць кінааматары Франкфурта-на-Одэры аднятыя імі кінасюжэты, якія з 1978 года рэгулярна адсылаюцца на студыю тэлебачання Віцебска.

У стужках працягласцю 20—25 мі-

нут расказваецца аб ГДР і яе жытарах, прамысловых прадпрыемствах, навінах навукі і тэхнікі, помніках культуры. Цяпер члены цэнтры кінааматараў у Франкфурце-на-Одэры рыхтуюць чарговую, 26-ты выпуск «Часопіса дружбы». Галоўнае месца ў ім адведзена абмену вопытам паміж работнікамі сельскай гаспадаркі Віцебскай вобласці і акругі Франкфурт.

ШКОЛЬНІКІ ГДР
У МІНСКУ

Гасцямі Мінскай дзіцячай чыгункі былі нядаўна школьнікі з ГДР. Гэту сустрэчу арганізавала Бюро міжнароднага маладзёжнага турызму «Спутнік». Беларускія дзеці расказалі нямецкім сябрам аб гісторыі магістралі, аб тым, як арганізавана тут навучанне чыгуначным спецыяльнасцям, правезлі па ўсёй трасе.

Госці з замежных краін бываюць на дзіцячай чыгункі часта. Яшчэ раней яе наведвала група турыстаў з ФРГ, якія вывучаюць рускую мову, у бліжэйшай будучыні павінна адбыцца сустрэча з польскімі дзецьмі.

ВЕСТНІ АДУСЮЛЬ

Мастоўскае міжкалгаснае пчолапрадпрыемства — адно з буйнейшых у Гродзенскай вобласці. Тут амаль тысяча пчаліных сем'яў. Кожны год гаспадарка рэалізоўвае дзесяткі цэнтнераў мёду. НА ЗДЫМКУ: перад вывазам пчол да меданосных масіваў.

ЗАКЛАДЗЕНА
ГАСЦІНІЦА

Яшчэ адна будоўля з'явілася ў горадзе над Сожам. Тут пачалося ўзвядзенне 6-павярховага будынка гасцініцы «Турыст» Гомельскага абласнога савета па турызму і экскурсіях. 350 турыстаў змогуць адначасова размесціцца тут у адна- і двухмесных добра абсталяваных нумарах.

Для зручнасці аматараў падарожжаў у гасцінічным комплексе прадугледжаны камбінат бытавога абслугоўвання, аддзяленне сувязі, пункт пракату турысцкага рыштунку, рэстаран і буфетны на кожным паверсе.

Гасцініца «Турыст» у комплексе з іншымі будынкамі, якія намечана ўзвесці тут, пераўтвораць архітэктурнае аблічча гэтай часткі Гомеля.

ЦІ МАЕ ВЫГАДУ ДЗЯРЖАВА?

КАЛІ КРЭДЫТ—ДАПАМОГА

«Купляць цяпер, плаціце потым» — што можа быць больш прыцягальным для спажыўца. Такую магчымасць яму дае крэдыт, які стаў у некаторых краінах асноўнай формай таварна-грашовых адносін паміж насельніцтвам і гандлем.

На Захадзе гандаль у крэдыт існуе даўно. У СССР спажывецкі крэдыт атрымаў развіццё ў пасляваенны перыяд. Да гэтага пазыкі выдаваліся толькі пры перасяленні ў малаабжитыя раёны краіны (на жыллё і гаспадарчае абзавядзенне). Продаж тавараў у рэкрэацыйную не практыкаваўся. Упершыню ў эксперыменталь-

ным парадку ён быў уведзены на Украіне ў 1955 годзе, а з 1959 атрымаў паўсямяснае распаўсюджанне. Цяпер насельніцтву штогод прадаецца ў крэдыт прамысловых тавараў больш чым на 4 мільярды рублёў.

Правам пакупкі ў крэдыт тавараў рыначнага асартыменту карыстаюцца практычна ўсе слаі насельніцтва, за выключэннем часовых і сезонных работнікаў, а таксама асоб, стаж пастаяннай работы якіх менш года.

Пры продажы тавараў у крэдыт паміж пакупніком і гандлёвым прадпрыемствам заключ-

чаецца дагавор на тэрмін ад трох месяцаў да года ў залежнасці ад кошту тавару. Пры цене тавару, напрыклад, да 150 рублёў крэдыт даецца на паўгода, а плата за карыстанне ім складае 1 працэнт. Калі кошт тавару вышэй, тэрмін выплаты пазыкі павялічваецца да года. У перыяд з 6-га па 9-ты месяц на суму крэдыту налічваецца 1,5 працэнта гадавых, а затым 2 працэнты. Гэта самая высокая ўліковая стаўка платы за крэдыт. Пры несвоечасовай выплаце чарговага ўзносу на яго налічваецца пені ў размеры 0,1 працэнта пратэрмінаванай сумы.

Варта адзначыць, што продаж тавараў у крэдыт не мае ўстойлівай тэндэнцыі да росту. Дасягнуўшы ў 1977 годзе піка, аб'ём такога гандлю да сучаснага моманту скараціўся амаль на 20 працэнтаў. Сярод прычын зніжэння крэдытнага гандлю спецыялісты называюць рост пакупніц здольнасці насельніцтва.

Ажыццяўляючы канстытуцыйнае права грамадзян на жыллё, дзяржава впрача здачы ў арэнду пабудаваных ёю дамоў і кватэр садзейнічае таксама развіццю кааператыва і індывідуальнага жыллёвага будаўніцтва з дапамогай крэдыту. У мінулай пяцігоддзі (1976—1980 гады), напрыклад, такім чынам было пабудавана звыш аднаго мільёна новых дамоў і кватэр (пры агульным аб'ёме 10,3 мільёна).

Умовы крэдытавання інды-

дуальнага і кааператывага жыллёвага будаўніцтва настолькі спрыяльныя, што на Захадзе яны ўспрымаюцца як дабрачыннасць. Магчыма, у гэтым і ёсць доля ісціны: крэдыт на пабудову кааператыва кватэр выдаецца ў размеры 70—80 працэнтаў яе кошту з пагазненнем на працягу 25 гадоў. Уліковая стаўка пазыковага працэнта — 0,5. Прычым яна не дыферэнцыравана, гэта значыць не павышаецца па меры выплаты крэдыту.

Акрамя таго, адміністрацыі прадпрыемстваў і арганізацый па ўзгадненню з прафсаюзнымі камітэтамі маюць права аказваць бязвыплатную грашовую дапамогу кааператывным будоўшчыкам пры ўнясенні імі першапачатковага паявога ўзноса, выкарыстоўваючы для гэтага існуючыя ў яе распараджэнні фонды сацыяльнага развіцця. Яна звычайна скла-

ЦІКАВЫ ЭКСПЕРЫМЕНТ БЕЛАРУСКІХ ВУЧОНЫХ

ЯК ПЕРАСЯЛІЛІ КРЭВЕТАК

Даведаўшыся пра гэты незвычайны эксперымент роўна год назад, я было ўхашіўся за яго і збіраўся пісаць матэрыял. Але потым вырашыў не спяшацца, пачакаць: а раптам няўдача. Зараз усе сумненні адступілі. Эксперымент удаўся. Субтрапічныя крэветкі, радзіма якіх — моры Паўднёва-Усходняй Азіі, добра адчуваюць сябе ў беларускіх «тропіках», а больш дакладна: на Брэстчыне, у возеры Белае.

Сказаўшы пра беларускія «тропікі», я не агаварыўся. Хаця і не б'юць у нас прыродныя гейзеры, тым не менш вада ў возеры Белае нават узімку застаецца цёплай. А ў маі і на працягу ўсіх летніх месяцаў тэмпература яе трымаецца тут на ўзроўні 33—35 градусаў. Такі трапічны рэжым стварае ў возеры мясцовая Бярозаўская раённая электрастанцыя, вада якой, прайшоўшы каскад ачышчальных збудаванняў, скідаецца сюды.

Здавалася б, што чыстая вада, круглагадовае цяпло—умовы, лепей за якія для флоры і фауны прыдумаць цяжка. Але ж не.

— Многія водныя арганізмы не прызвычаліся да такой тэмпературы, — гаворыць кандыдат біялагічных навук Юрый Гігіняк, адзін з тых, хто займаецца гэтай праблемай. — Таму кармавая база для рыбы паступова зьбываецца. Паўстала праблема: як не дапусціць зніжэння прадукцыйнасці возера? Тут і ўзнікла ідэя засяліць сюды крэветак — невялічкіх ядомых марскіх рачкоў, якія з'яўляюцца выдатным кормам для рыбы на ўсіх стадыях яе развіцця, пачынаючы ад планктоннай лічынкі і канчаючы дарослай асобінай. З далёкіх субтрапікаў у Белаазёрск іх даставілі літаральна лічаныя экзemplяры.

Напачатку «напасельцаў» змясцілі ў эксперыментальных садках. Крэветкі пачалі даваць патомства. У маі мінулага года ў палескае возера было выпушчана паўтары тысячы ракападобных. Праз два месяцы, у жніўні, я пабываў тут. І хаця ўжо тады навуковы супрацоўнік Інстытута заалогіі Акадэміі навук БССР гаварылі пра поспех задуманага імі эксперыменту, усё ж вырашыў пачакаць вынікаў зімоўкі «перасяленцаў».

І вось нядаўна іх рознымі метадамі пералічылі. Вынік здзіўіў нават даследчыкаў. У

возеры аказалася каля ста тысяч крэветак! Такім чынам, першы этап эксперыменту завяршыўся, ракападобныя рассяліліся па ўсім возеры. Праўда, большасць іх канцэнтруецца пад садкамі, дзе разводзяць рыб. Чаму? Ім таксама патрэбен корм. Яны і знаходзяць яго там у выглядзе адходаў.

— А ўвогуле крэветка — шырокі паліфаг, — гаворыць Юрый Гігіняк. — Гэта значыць, што яна не дужа пераборлівая і можа харчавацца як згнілымі рэшткамі расліннага і жывёльнага паходжання, так і дробнымі арганізмамі, якія здольна злавіць. Так што дэфіцыту корму для ракападобных у возеры Белае не прадбачыцца.

Вучоных хвалявала, як хутка і якія віды рыб у першую чаргу ўключачаць крэветак у свой рацыён. І, на радасць даследчыкаў, гэтага таксама доўга чакаць не давялося. Новы ласунак прыйшоўся даспадобы «абарыгенам» тутэйшых водаў. Дарослыя крэветкі знойдзены ў страўніках акуня і іншых мясцовых насельнікаў. Такім чынам, яны значна папоўніць кармавую базу возера Белае (а ў далейшым і іншых вадаёмаў Беларусі — ёсць такая думка ў даследчыкаў). Ракападобныя надзвычай пладавітыя. Кожныя дзесць дзён самка адкладвае прыкладна пяць тысяч ікрынак!

Корм кормам, але нас цікавіць і другі бок эксперыменту: ці можна спадзявацца, што ў хуткім часе на прылаўках магазінаў з'явіцца крэветкі, вылаўленыя ў мясцовых водах?

Пачуўшы гэтае пытанне, мой субяседнік Юрый Гігіняк усміхнуўся.

— Чамусьці многіх клопаціць у першую чаргу менавіта гэта, хаця праблема корму для рыбы стаць значна вастры. Але калі ўзнікае такое пытанне, дык скажу, што мы працуем і ў гэтым кірунку, глядзім на крэветак і як на далікатэсны прадукт харчавання чалавека. Акліматызаваны намі від з'яўляецца прамысловым на Тайвані, у Японіі, Карэі. Але гэтая крэветка адносна невялікая. Таму нас цікавіць праблема «перасялення» ў возера Белае і больш прадукцыйнага іх віду, у прыватнасці, малайзійскай крэветкі-гіганта. За некалькі месяцаў пасля нараджэння вага яе дасягае 80—100 грамаў! Сам узважаў.

— Няўжо і такія будзеце вырошчваць у возеры Белае?

— Пакуль гэта толькі эксперыментальныя экзemplяры. На жаль, лічынкі гэтых гіганцкіх крэветак у нашых умовах не жываюць, яны здольныя даваць патомства толькі ў салёнай, марскай вадзе. Але мы усё ж шукаем выйсце. Спрабуем пасяліць у нашым трапічным вадаёме і гэты від. Спадзяёмся: і тут нам пашанцуе. Цалкам магчыма, што ў хуткім часе мы парадзем аматараў гэтага далікатэснага прадукта, які ў нашай рэспубліцы пакуль з'яўляецца прывазным.

Мы расказалі толькі пра адну праблему, якой займаецца група супрацоўнікаў Інстытута заалогіі. Наогул жа вучоным вырашаюць многія іншыя тэарэтычныя і практычныя пытанні і маюць на ўвазе не толькі праблемы возера Белае, а і іншых цёплых вадаёмаў нашай рэспублікі.

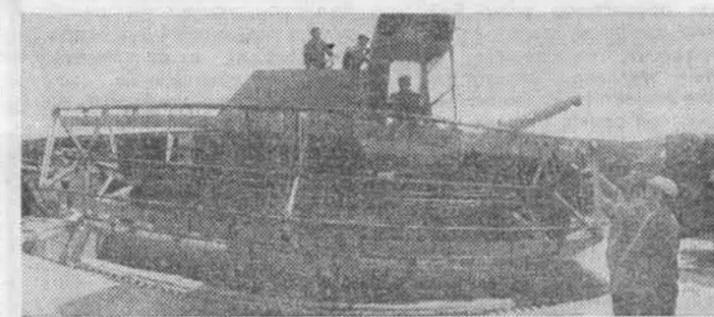
Ігар ГЕРМЯНЧУК.

НА ЗДЫМКУ: эксперымент працягваецца ў лабараторыі Інстытута заалогіі АН БССР. Кіраўнік групы, старшы навуковы супрацоўнік, кандыдат біялагічных навук Н. ХМЯЛЕВА і малодшы навуковы супрацоўнік Г. ФІЛЮКОВА.

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

НА ЗЕМЛЯХ ПАЛЕССЯ

Сярод былых палескіх багнаў вырас у Ганцавіцкім раёне саўгас «Адраджэнне». Меліяратары асушылі для яго 5 300 гектараў зямель, створаны арашаемыя пашы. Новая гаспадарка спецыялізуецца на малочнай жывёлагадоўлі. Тут пабудаваны комплекс на 2 400 кароў. З выходам на праектную магутнасць ён будзе даваць штогод каля пяці тысяч тон малака.

Працаўнікі саўгаса жывуць у дамах з усімі выгодамі, да іх паслуг медыцынскія, дзіцячыя і культурна-бытавыя ўстановы. Будаўніцтва жыллага гарадка працягваецца. Зараз тут узводзіцца Палац культуры, вядуцца работы па стварэнню штучнага вадасховішча плошчай дзвесце гектараў.

НА ЗДЫМКАХ: на арашаемай пашы саўгаса; мясцовыя рукадзельніцы С. ВАРВАШЭВІЧ і Т. БАДУЕВІЧ; падабаецца буслам у вёсцы; перад выходам камбайнаў у поле; будучыня новага саўгаса — дзеці.

Фота Э. КАБЯКА і Г. СЯМЁНАВА.

дае 15 працэнтаў, а для маладых сем'яў — да 20. У раёнах Крайняй Поўначы, Сібіры, Далёкага Усходу яна значна вышэй — 30 і 40 працэнтаў адпаведна. У далейшым, па меры выплаты крэдыту, прадпрыемствы і арганізацыі з гэтых жа фондаў пагашаюць частку пазыкі. Пры гэтым да ўвагі прымаецца стаж работы кааператывунага забудоўшчыка: пры 5-гадовым пакрываецца 15 працэнтаў крэдыту, пры 10-гадовым і больш — 30 працэнтаў.

У сельскай мясцовасці дзяржава крэдытуе кааператывунае і індыўідуальнае будаўніцтва жылля паўнасцю. Звычайна банкаўская пазыка даецца гаспадаркам (калгасам і саўгасам), якія вядуць будаўніцтва дамоў падрадным або гаспадарчым спосабам.

Кошт дома сядзібнага тыпу з надворнымі збудовамі ўстаўляецца зыходзячы з цэн,

што дзейнічаюць у дзяржаўным сектары, гэта значыць, без якой-небудзь камерцыйнай надбавкі (аналагічным шляхам вылічваецца і кошт кааператывунага жылля ў горадзе). Пры гэтым амаль 30 працэнтаў расходаў, звязаных з будаўніцтвам інжынерных камунікацый, дзяржава адразу бярае на сябе.

З агульнай сумы крэдыту палова пагашаецца калгасамі і саўгасамі. Пасля заканчэння будаўніцтва сям'я аплачвае 10—20 працэнтаў астатняй часткі пазыкі ў выглядзе першапачатковага ўзносу, а астатняе пагашае роўнымі долямі на працягу 25 гадоў пры 2 працэнтах гадавых адлічэнняў. Такім чынам, дом коштам 20 тысяч рублёў у выніку абыходзіцца сям'і крыху больш за палавіну гэтай сумы.

Пры перасяленні ў аддаленыя сельскія раёны на пастаян-

нае жыхарства дзяржава дае да 12 тысяч рублёў, з якіх 5 тысяч пагашаецца за кошт сродкаў дзяржбюджэту, яшчэ столькі ж — за кошт гаспадарак, па найму якіх перасяляецца сям'я, і толькі 2 тысячы пагашаецца сям'ёй на працягу 15 гадоў, пачынаючы з 6-га года пасялення. Пазыковы працэнт пры перасяленні — 0,5.

Дзяржава пры дапамозе крэдыту дапамагае сялянам у раёнах жылля, абзавядзенні хатняй гаспадаркай. Пазыкамі карыстаюцца гараджане, якія хочуць мець дачу або садовы ўчастак. Словам, роля крэдытаў у СССР самая розная. Агульным жа застаецца для іх тое, што, укладваючы ў гэтую справу мільярды рублёў, дзяржава пры дзеючых сёння стаўках пазыковага працэнтаў прамой выгады, па сутнасці, не мае.

Аляксандр ДЗЕДУЛ.

Выданні «Голасу Радзімы»

«— Як жа вы сюды трапілі? — пытаюся ў земляка. — Дзе Беларусь, а дзе тыя Курылы?»

Максім Яновіч глядзіць на заліў. На рэйдзе стаяць белыя, як з казкі, караблі. Сёння акіян не дужа ветлівы, гулліва накатваюцца хвалі.

— Сам я са Старобіншчыны, а тут, на Курылах, — расказвае М. Яновіч, — у сорак пятым загінуў мой бацька. Калі падышоў час ісці на вайсковую службу, папрасіў у ваенкама паслаць мяне сюды.

Багаты і шчодры край спадабаўся Максіму Яновічу, ён абзавёўся сям'ёй, пабудоваў дом і застаўся жыць на Далёкім Усходзе.

Гэта ўрываек з кнігі Вячаслава Дубінкі «Ой, зялёны дубочак...», якая папоўніла «Бібліятэчку газеты «Голас Радзімы» і якую хутка змогуць прачытаць нашы суайчыннікі за мяжой.

В. Дубінка амаль кожны год адпраўляецца ў вандроўкі па Савецкай краіне. Яго маршруты — Поўнач і Сярэдняя Азія, Памір, Камандоры, неабжытая зямля, дзе пралягаюць рэйкі Байкала-Амурскай магістралі. І ўсюды ён сустракаецца са сваімі землякамі-беларусамі, якія апынуліся ўдалечыні ад дому па самых розных абставінах. Часцей за ўсё іх прываблівае рамантыка далёкіх дарог, жаданне пазнаёміцца з новымі людзьмі і мясцінамі, выпрабаваць свае сілы ў жыццёвых віхурах. У кніжцы ёсць раздзел, які называецца «Юнацкая краіна БАМ». Ён пра юнакоў і дзяўчат, апантаных і смелых, рашучых і шчаслівых ад таго, што яны ўдзельнікі адной з найважнейшых будоўляў стагоддзя. Яны пракладаюць чыгунку, змагаюцца

са стыхіяй, водзяць паязды і машыны, і ўсё гэта не лічаць подзвігам, гераізмам. «Проста прарвалі абарону праціўніка, імя якому нерашучасць. А тут — звычайная мужчынская работа», — жартуе герой нарыса Васіль Бурак. Маладыя вераць у сваю мару, у прыгожыя гарады, якія вырастуць уздоўж трасы, ведаюць, што «чалавеку ўсё падуладна, чалавек на вялікія справы здатны, савецкі чалавек!»

У буржуазным друку часам з'яўляюцца допісы пра тое, што быццам бы беларусаў зганяюць з населеных месцаў, перасяляюць у іншыя рэспублікі, прымушова падвяргаюць русіфікацыі. Гэтыя выдумкі вельмі далёкія ад ісціны.

Узяць хаця б тых нашых землякоў, з якімі даваўся сустрэцца аўтару кніжкі. Валерыі Хомчанка нарадзіўся на Случчыне, а працуе начальнікам рачнога паравоза Вусць-Камчаткі. Сэрцам прыкіпеў да камчаткай зямлі і Васіль Катлубай, сялянін са Старадарожчыны. Вырошчвае бульбу, гарбузы, садзіць боб, гарох, сланечнік. Ідуць да яго мясцовыя жыхары за парадай, ставяцца з павагай да яго агранічных здольнасцей. З 1947 года жыве В. Катлубай на Камчатцы, але не забыўся ні роднай мовы, ні культуры. «Прышліце календар на беларускай мове, кніжак, падручнік па граматыцы, песень якіх», — папрасіў ён на развітанне ў падарожнікаў з Беларусі. Вераніка Зыгмантовіч, хоць родам з Гродна, лічыць, што няма месца лепшага на свеце, чым Курылы... «Палову жыцця ад радыкуліту пакутавала. А тут вычылася, аж самой не верыцца».

У якім бы кутку нашай неабсяжнай краіны ні жылі беларусы, усюды яны дома, усюды яны адчуваюць сябе гаспадарамі, а не гасцямі. Ніхто не забараняе ім захоўваць свае традыцыі і звычаі, культуру, гаварыць на роднай мове.

«Я еў смачную бульбу, вырощаную беларусамі на халоднай зямлі Чукоткі, — успамінае аўтар, — піў чай у даліне гейзераў, самую смачную смятану каштаваў у Кіргізіі». Пасля кожнай вандроўкі ў яго застаюцца фотаздымкі, запісы ў бланкатах, многае захоўвае памяць. Усё гэта і вылілася ў кніжку «Ой, зялёны дубочак...».

Д. БАБАК.

СУДЕБНЫЙ ПРОЦЕСС В СЛУЦКЕ

ПОКА УБИЙЦЫ ХОДЯТ ПО ЗЕМЛЕ...

Колокола Хатыни, набат Бухенвальда, мертвое молчание Бабьего Яра будоражат нашу память. Даже те, кто родились после войны, знают, что она принесла. Никто не забыт, и ничто не может быть забыто. С нами светлые образы тех, кто подставил свою грудь под вражескую пулю, чтобы защитить Родину. Колокола памяти звучат сегодня, словно предупреждая: люди добрые, помните! Они предостерегают: грязные руки очередных претендентов на мировое господство тянутся к ядерным кнопкам, толкают мир к пропасти новой, более страшной войны. Агенты ЦРУ ищут и пригревают предателей. Оказываются, за океаном ныне в цене самые кровавые палачи: кто-то десятилетия лет укрывал от возмездия лютого убийцу Клауса Барбе, который ждет теперь справедливого суда, кто-то оберегает фашистских головорезов и их подручных, окопавшихся в США. И топчут они землю, ходят по ней. Разве можно с этим смириться, такое понятие? Суд человеческой памяти продолжается. Большинство тех, кто сеял коричневую чуму фашизма, убили, грабили, насиловали, настигла карающая рука возмездия. Но остались те, кого надежно прячут, берегут от народного гнева. Они служат новым хозяевам так же усердно, как и гитлеровским садистам. Их называют «специалистами по советским делам». В обмен на грязные услуги в Вашингтоне закрывают глаза на все, что на кровавом счету у этих подонков.

Мы не забыли фабрик смерти в Слуцке и Тростенце, Минске и Гомеле — в каждом городе и селе, где оставили свой кровавый след фашистские сапоги. В наших сердцах ненависть к фашизму и к тем, кто ему прислуживал. Она не абстрактна, потому что народ помнит каждого отщепенца, предавшего святая святых. Их было немало, но они были. Стреляли по своим, жгли детей, пытали матерей. Что может быть более презренным, чем предательство! Мы помним все, потому что иначе нельзя. Мы помним и тех, кто лакейски лизал фашистские сапоги, выслуживаясь перед оккупантами. Им нет прощания. Сколько бы лет ни прошло. Нет срока давности для подлых убийц.

Десятки лет искали советские чекисты бывшего карателя из участковой полиции деревни Романово (ныне Ленино) Слуцкого района Александра Короля. Хитро прятался оборотень, запутывал следы. Нашли его и поставили перед народом держать ответ именно там, где творил чудовищные преступления.

Три дня судебная коллегия по уголовным делам Минского областного суда вела в Слуцке открытый процесс по делу предателя Родины.

Сорок лет назад его сверстники сражались с фашистами в действующей армии, в подполье, в партизанских отрядах. А Король выбрал другой путь. Осенью 1941 года он добровольно поступил в полицию. В оккупированном фашистами Слуцке прошел специальную подготовку, по-

лучил обмундирование, оружие, принял присягу на верность фашистской Германии. Чин ефрейтора ему присвоили неспроста. Резиновую дубинку со свинчаткой сделал Король себе сам и носил ее как символ своей власти. Нещадно бил каждого, кто вставал на его пути. Насиловал, убивал, грабил. В дубинке была его власть и сила.

12 июня 1942 года фашисты истребляли узников еврейского гетто в деревне Романово. Сто сорок женщин, стариков, детей гитлеровцы и их прислужники повели в урочище Глинице. Больше всех суетился Король. Избивал, убивал обреченных, закапывал ямы с трупами. Лишь Марии Шустерман как-то чудом удалось спастись. Она рассказала суду, а еще раньше на следствии, как охотился за ней предатель, но молодой женщине удалось уйти в партизанский отряд. Кавалер многих боевых орденов Мария Мироновна рассказала и о том, как охотился каратель за народными мстителями. Его учили этому, специально натаскивали, как кровавого пса.

Вылазки против партизан и подпольщиков, против мирных жителей, казни патриотов сопровождалась буйными попойками. Хорошо запомнила Слуцчина «кровавого Сашку»! Пьяный ефрейтор с пулеметом в руках готов был стрелять в каждого, кто не носил гитлеровский мундир или полицейскую форму. Партизан Константин Фемидович, подпольщик Иван Буренко, партизан Петр Курлович были выслежены и убиты Королем. Выродок охотился за людьми, старался выслужиться. По его доносу и при непосредственном участии за связь с партизанами были арестованы жители деревни Невязцы Роман и Михаил Василенко, Валентина Гутько, Дарья Жилкович, Мария Мерная, Мария Мигно — всего 18 человек. После допросов и зверских избиений в Слуцкой тюрьме 14 из них отправили на каторжные работы в Германию.

Каждого встречного увечил он своей дубинкой, в каждом крестьянине видел партизана, врага рейха, которому служил верой и правдой. Летом 1943 года А. Король, находясь в деревне Невязцы, задержал Ольгу Кононович. Избивал ее резиновым шлангом, подвешивал на веревочной петле, распял ей руки на бревне и, нанеся удары своей дубинкой, провел по улицам деревни. У колодца обливал холодной водой... Для удовлетворения своей скотской похоти прятал от собутыльников двух девушек, обещая сохранить им жизнь. А когда они вышли без разрешения из дому, хладнокровно застрелил обеих.

Руки этого злодеевца обгренны кровью детей, женщин. Убийство стало для него такой же самогонка... Заподозрив жителей деревни Романово Николая Туровца, Леонида Кота и Леонида Турбана в сборе сведений о полицейском гарнизоне, он доставил их в участок, где бил до полусмерти, пытал... Л. Кот и Н. Туровец рассказали об этом суду.

Нет нужды перечислять все преступления злодея. Трудно поверить, что столько злобы и ненависти может вместиться в существо, похожее на человека. Только это не человек — вурдалак, пьющий людскую кровь! И вот он стоит перед судом, молодой, подтянутый, наглый. Врет, юлит, изворачивается: ничего не знаю, столько лет прошло, был пьян, не помню.

Да, он был пьян. От человеческой крови и боли.

— Я был гуманным полицейским, — говорит Король, — целился своим жертвам в сердце, чтобы не мучились.

Это его единственный аргумент, которым он надеялся вызвать к себенисхождение суда.

В 1944 году предатель побежал с родной земли вместе со своими хозяевами. До разгрома гитлеровской Германии служил фашизму, а потом затаялся, скрыл свое звериное обличье. Жил в постоянном страхе за свою предательскую шкуру.

Узнали и нашли «кровавого Сашку». Узнали бы и его сослуживцев, совершивших кровавые злодеяния против народа. Помнят на Случчине, как орудовали в одной банде с Королем полицейские А. Рыженец, И. М. Ходорович, И. И. Ходорович. Более двух тысяч человек расстрелял в Слуцке Юрис Юодас. Но Рыженец окопался в Англии. Живет в Лондоне, является активным членом антисоветской националистической организации «З'яднанне беларусаў Вялікабрытаніі». В Австралии скрываются от возмездия Ходоровичи, а Юодас сегодня благоденствует в американском городе Бостоне, где его знают как художника и даже «защитника прав человека». Художества его хорошо помнит белорусская земля.

Ходят по земле убийцы.

Американские и британские службы еще в апреле 1948 года решили не выдавать военных преступников социалистическим странам и даже своим собственным союзникам. Палачи пользуются поддержкой Белого дома. Сочиняют реляции и рекомендации по борьбе с партизанами, консультируют специалистов из корпуса быстрого развертывания, сомосовских палачей, пиночетовских генералов, израильских головорезов. Пришлись ко двору эти «тихие, безобидные старички», как их называют за океаном.

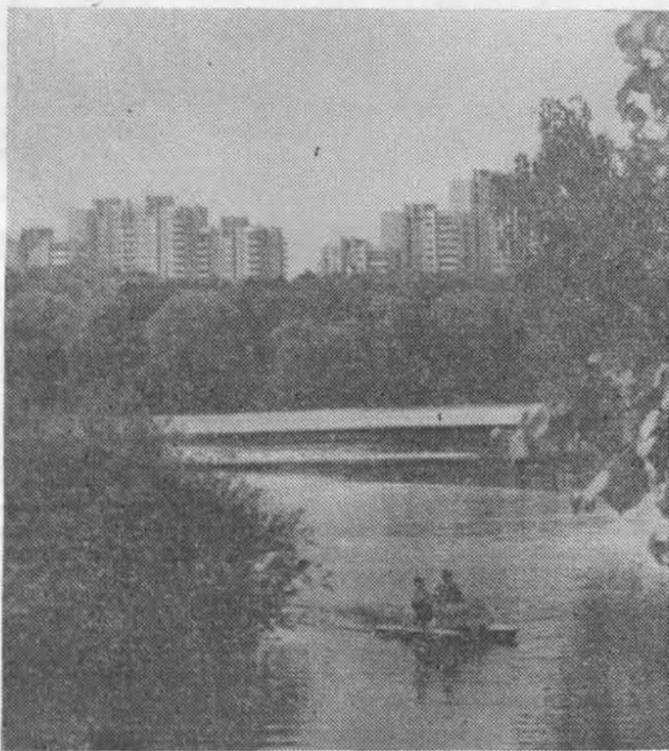
Нет, не такие уж безобидные.

Сколько веревочке ни виться, а концу быть. Именем Белорусской Советской Социалистической Республики, именем казненных, замученных, преданных, именем жизни суд приговорил фашистского холода, изменника Родины А. Короля к исключительной мере наказания — расстрелу.

Нет срока давности для военных преступников. Нет срока давности для преступления против человечности. Нет пощады убийцам, где бы они ни находились. Наша память не может их простить.

К этому взывают колокола Хатыни.

В. ЛЕВИН.

Камсамольские озера, которое раскинулось амаль у цэнтры беларуской сталіцы, — любімае месца адпачынку мінчан. Фота М. ХАДАСЕВІЧА.

QUESTION: What, in your opinion, is the role of the Soviet Peace Fund in the global cause of preserving peace on Earth?

ANSWER: The role of the Soviet Peace Fund in the struggle for peace is hard to overestimate. This noble cause is the very essence of its existence. Almost 85 million Soviet people take part in the Fund, i. e. every Soviet family is involved. Foreign contributors also take part — from socialist countries, the U. S., Canada, Italy, the FRG, Australia, Japan, etc. These funds are spent on the publication, in Russian and foreign languages, of scholarly works, books, pamphlets and magazines dealing with problems of peace, and the organization of international meetings. The Fund renders assistance to the population of countries and regions that suffered from aggression or droughts, floods and other natural calamities. No doubt, the activities of the Fund promote strengthening peace and mutual understanding among nations.

Q.: Don't you feel that the present level of military confrontation has produced a situation

THERE IS NO EXAGGERATION IN SAYING THAT «CHESS KING» ANATOLY KARPOV IS ONE OF THE MOST FAMOUS AND POPULAR PEOPLE IN THE WORLD. FEWER PEOPLE, HOWEVER, KNOW ABOUT ANATOLY'S SOCIAL ACTIVITY AS CHAIRMAN OF THE BOARD OF THE SOVIET PEACE FUND.

Logic of Peace vs War

when humanity finds itself in a kind of time trouble?

A.: In a way, I find this chess term appropriate. Indeed, now mankind is facing the choice: either to follow the road of peace and progress which our country has repeatedly called for and continues to call for, or the road to a thermonuclear abyss to which humankind is pushed by the forces of out-and-out reaction. We cannot waste time in the current tense situation — the choice is to be made in the shortest time possible. I've been to many countries where I met and talked with many people, and I am confident that people of all races and nations long for sunshine, light, good, they long for peace. That is why I am sure that they will follow the right

road, leaving on the roadside those who hide from the sun and light.

Q.: Logic is indispensable in chess. At the same time, logic is absolutely essential in politics, too. Unfortunately, certain bellicose leaders of the West, trying to please the military-industrial complex, regard the world as a huge chessboard divided into squares by parallels and meridians. Don't you think that in this dangerous game they substitute the recklessness of a gambler at poker for the logic of a chess player?

A.: Indeed, logic is necessary both in politics and chess. Yet some politicians forget about this. It is completely illogical to identify the world with a chessboard — the chessboard is «in-

habited» by pieces made of inanimate materials, the Earth is populated by people — of flesh and blood. A killed chessman can come back to life any time — for the next game. Nothing however, can revive a killed human being.

Besides, it is pleasant to win in chess, but there is no tragedy in losing to a worthy opponent. In chess, there may be losers, but no victims. As for the dangerous play with fire on the «squares» of the globe, there can be no winners, only losers — there may be millions upon millions of lives lost, or even complete extinction of the human race.

You said that certain nuclear war maniacs behave like gamblers at poker. I myself reject ga-

mes of chance, but here I'd like to say that they act not just as gamblers, but as gamblers who have gone too far: it is not money that is at stake, but their own lives, the lives of their relatives, the lives of their nations. There is no place for such gambling maniacs among sane people.

Q.: Everything indicates that you are an optimist. What sustains your optimism?

A.: Yes, optimism has always been with me — even when I met with setbacks. I have received a new charge of optimism from my work, on voluntary basis, in the mass organization — the Soviet Peace Fund. It was there that I became really aware of the power of the unity of thoughts and aspirations of people of different age, occupations, nationalities and denominations. This unity is the foundation of our peaceful future; it is this unity that gives us grounds to regard the future of mankind with invariable optimism and hope.

The interview prepared and taken by OLEXANDER SAVENKO (NFU) and YURI MEDVEDEV, Moscow journalist.

WHAT? ● HOW? ● WHY?

DEPUTY'S INQUIRY

At a session of the Supreme Soviet of the Byelorussian SSR the USSR People's Artists M. Savitsky and Z. Azgour addressed their inquiries to the BSSR Minister of Culture Y. Mikhnevich on matters arising from the building of an annex to the BSSR State Art Museum. M. Savitsky and Z. Azgour had written that the rapidly growing stocks of fine arts exhibits required that additional premises be built for storing painting, drawing and sculpture works.

The Supreme Soviet obliged the Minister to reply to the deputies' inquiry at the same session. And the very same day M. Savitsky and Z. Azgour received a positive reply. The BSSR Supreme Soviet had adopted an appropriate decision on the inquiry.

The deputy's inquiry, as is seen, differs considerably from a question or an address. An inquiry shall be made at a session of the Soviet; it shall be made public, thoroughly considered, replied to, entailing the adoption of a special decision. Careful consideration is given to all deputies' inquiries, be they made at a session of the Supreme or local Soviet. It is natural, however, that the deputies of different Soviets exercise different rights and duties. M. Savitsky and Z. Azgour, deputies of the BSSR Supreme Soviet, had addressed their inquiry to the Minister of Culture. People's deputies of regional, district, town and village Soviets cannot do likewise. They have the right to approach any state or public body, heads of industrial enterprises, institutions and organizations subordinated to this or another Soviet. Deputies of Soviets make inquiries about decisions that executives may have taken in contravention of the law; they deal with matters relating to different spheres of state, national, social and cultural construction.

To uncover shortcomings and violations of the law, to foresee or liquidate them, such is the aim of every deputy's inquiry. For example, the Deputy of the Rogachev District Soviet N. Radchikov had addressed his inquiry to A. Govorushko, district grid supervisor, who delayed the reconstruction of the power transmission line at the Rogachev state farm. This might have hampered the normal operation of the cattle and poultry farms. After a while the power line was reconstructed.

And what can a Soviet of People's Deputies do when some enterprise of Union subordination operates on its territory and it has no jurisdiction over this enterprise? May a People's deputy make inquiries about the work of this enterprise? Of course, he may when he inquires about matters relating to the state of communal services or health protection at the enterprises, and the observance of legislation on the territory of the Soviet.

Why do Soviets give careful consideration to the inquiries of their Deputies? To use the words of V. I. Lenin, the founder of the Soviet State, a Deputy's inquiry at the Soviet is a measure requisite for fighting excessive formalities in public business. Article 14 of the USSR Law on the Status of People's Deputies reads this: «the consideration by the Soviets of Deputies' inquiries is an effective means of supervising the activities of state management bodies and executives».

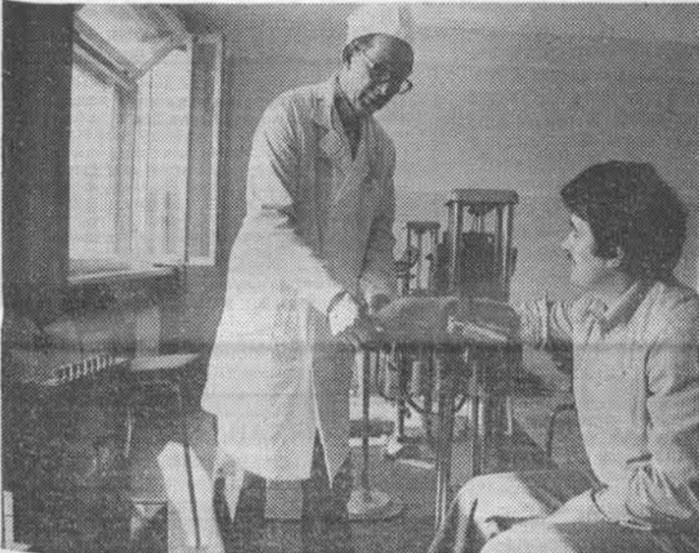
The elected representatives of the people are making still wider use of the right they are entitled to make inquiries.

With every passing year the People's Deputies step up their activities in exercising control over the work of state and public organizations, industrial enterprises, collective and state farms. They also supervise the implementation of Soviet laws. In short, they are taking a more active part in running the state. And the participation of the people in managing state and public affairs is a distinctive feature of socialist democracy.

The basic unit of Public Health system in our country is the polyclinic, to which every Soviet citizen belongs. Many industrial enterprises have their own polyclinics for their workers. A new polyclinic for the workers of «Himvolokno» plant was opened in Grodno.

ON PHOTOS: Doctor Sabir Guseinov examines a patient; new polyclinic in Grodno; therapist Irina Bogatyrevich.

Photos by A. PEREKHOD.

POPULATION OF THE USSR

Within the 65-year period of Soviet power the population of this country increased by 108 million people to reach 271 million this year.

● The growth of the population of our country developed under conditions of grandiose social and economic reforms and it could have been even greater had it not been for the heavy losses of the war. WWII also caused so called demographic mutations — the birth rate in the country sharply lowered, the death rate went up, the sex-and-age structure was broken. As a result, the population of our country reached its pre-war level only in 1955, that is, ten years after our victory over nazism. The repercussions of the war continue to affect the growth of the population even now.

● The population increased in all Union republics

although the increase is quicker in regions with a relatively high birth rate such as in the republics of Central Asia and Kazakhstan, in the Azerbaijan SSR and Armenian SSR. A high birth rate is now observed in a number of autonomous republics in the Northern Caucasus, in Tuva and Yakut Autonomous Soviet Socialist Republics.

● The number of men in the country is growing at an accelerated rate. Within the 1970-1979 period the number of men has increased by 10 per cent, while women by only 8 per cent. However, the number of women in the country is still bigger as in earlier times. This gap now exists only among people of over fifty years of age.

ГОРКІ ВОПЫТ ЧАЛАВЕЦТВА

Вайна — горкі вопыт чалавецтва. Смерць, пакуты, разбурэнні, гібель твораў мастацтва, помнікаў культуры. Амаль сорак гадоў прайшло з часу заканчэння другой сусветнай вайны, але і цяпер ваенная тэма ў нашай літаратуры і мастацтве — адна з найбольш значных. Яна набывае новыя грані, нюансы, сэнс.

У творчасці беларускіх дзеячаў культуры гэта тэма займае адно з галоўных месцаў. У творах класікаў нацыянальнай літаратуры — Якуба Коласа, Аркадзя Куляшова, Пётруся Броўкі ваенная тэма — гэта гімн мужнасці, самаадданасці савецкіх людзей, якія выстаялі ў смяротнай барацьбе з ворагам. Займаюцца гэтай тэмай і Янка Брыль, Васіль Быкаў, Алесь Адамовіч, Міхаіл Савіцкі, для

каго вайна была фактам уласнай біяграфіі. У іх творах яна паўстае ва ўсёй жорсткай рэальнасці, дзесяткамі скалечаных лёсаў, неадбыўшыхся жыццяў. Многое ў нашай літаратуры, мастацтве створана людзьмі, якія былі дзецьмі, калі на беларускай зямлі гаспадарылі акупанты, ці нарадзіліся наогул пасля залпаў салюта Перамогі. Ямава як успамін дзяцінства, як абставіны, як умова станаўлення асобы, як памяць — у творах такіх пісьменнікаў як Віктар Казыко, Іван Пташнікаў, кампазітар Ігар Лучанок, мастак Анатоль Александровіч. На новым вітку «ўсплывае» ваенная тэма ў беларускім мастацтве апошніх гадоў, калі зноў над планетай нависла пагроза вайны, пагроза знішчэння ўсёй цывілізацыі ў ядзерным пажарышчы.

Гнеўным пратэстам супраць чорных сіл рэакцыі і мілітарызму, супраць антыгуманнай сутнасці ваенных прыгатаванняў, гонкі ўзбраенняў прасякнута творы маладых. Сучаснае мастацтва, літаратура, як чуйны барометр, улоўлівае маральны клімат грамадства, яго гатоўнасць абараніць мір, процістаяць той небяспецы, якую нясе ўсім нам вайна.

Наш карэспандэнт Т. АНТОНАВА сустрэлася з дзеячамі культуры, чые імёны добра вядомы чытачам «Голасу Радзімы», і з пачынаючымі літаратарамі і мастакамі — прадстаўнікамі розных пакаленняў, якія плённа працуюць над увасабленнем ваеннай тэмы ў сваіх творах.

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ, журналістка.

— *Нашы чытачы зусім нядаўна мелі магчымасць прачытаць раздзелы з вашай дакументальнай кнігі «Калі і жанчыны ваявалі...». Яны друкаваліся ў «Голасе Радзімы». Я б хацела спытаць у вас, Святлана Аляксандраўна, чаму вы, як кажучы, пасляваеннае дзіця, узяліся пісаць пра вайну?*

— Такое ж пытанне летась задалі мне французжанкі, удзельніцы Маршу міру-82. Мне нават абвінавачвалі ў тым, што я, як аўтар, разбурваю той вобраз жанчыны, што склаўся ў сусветнай літаратуры. Маўляў, жанчына з аўтаматам — гэта антыгуманная з'ява. І наогул, не жаночая справа — ваяваць. Так, не жаночай! Ніколі не была жаночай і не будзе. Але ў мінулай вайне былі на фронце 800 тысяч савецкіх жанчын. Яны баранілі сваю зямлю, будучыню, дзяцей, усё чалавецтва.

Уласна гаворачы, пра вайну я ведала не толькі з кніг, кінафільмаў, расказаў: адзінаццаць чалавек з нашай сям'і, блізкіх і далёкіх родзічаў, загінулі ў Вялікую Айчынную. Бацька, лётчык — удзельнік Сталінградскай бітвы. Так што ў мяне быў свой рахунак да вайны.

Чатыры гады я жыла будучай кнігай, жыла тым, каб не спазніцца сустрэцца з жанчынамі-франтавічкамі, запісаць іх успаміны, зацьці ад пытанні. Многія з іх немаладыя, хворыя... Іх памяць не павінна была памерці для ўсіх, яна павінна была жыць, працаваць на мір, служыць абвінавачаннем вайне.

Запісала сведчанні 500 жанчын. З цяжкім грузам успамінаў жывуць яны. Некаторыя пішуць свае мемуары, нататкі. Я думаю, гэта яны робяць не дзеля славы, грошай, а дзеля таго, каб мы ведалі ўсю жорсткую праўду пра вайну, каб іх уласны вопыт мог паслужыць на карысць людзям, што будуць жыць пасля іх.

Адночы мне нават задалі правакацыйнае пытанне: а ці нармальныя псіхічна былі тыя жанчыны, што пайшлі на вайну. Я нават разгубілася тады, бо перад вачыма, як жывыя, стаялі дзяўчаты-санінструктары, якія выносілі з поля бою разам з нашымі цяжка параненымі байцамі і бездапаможнымі нямецкімі раненымі. На маіх магнітафонных стужках захаваліся ўспаміны дзесяткаў жанчын, якія раскажваюць, як яны ратавалі ад смерці прадстаўнікоў «чыстай» расы, як жэласліва адносіліся да палонных, дзялілі з імі лусту свайго хлеба і бульбіну. На гэтай суровай і жорсткай вайне савецкія жанчыны былі носьбітамі гуманізму, маральнасці, дабрыві. Іх чалавечнасць каштавала куды больш, чым рэалізаваная помста.

Мая кніга — суровы дакумент вайны, яна абвінавачвае вайну, выносіць ёй суровы прысуд вуснамі тых, хто прайшоў праз усе яе жахі. І гэта вельмі актуальна менавіта цяпер, калі яшчэ ёсць магчымасць папярэдзіць узнікненне трэцяй сусветнай вайны. Кожны сёння павінен нешта зрабіць, не можа застацца аб'якавым да таго, што адбываецца ў свеце.

Небяспека ядзернай зброі далёка перавышае небяспеку самога імгнення ядзернага выбуху. Акрамя таго, гэта зброя мае доўгую «радыяактыўную памяць». Нават уцалелы пасля ўзрыву існавалі б пад пагрозай смерці ад лейкаміі, розных злаласных захворванняў, пад пагрозай рызыкі развіцця невылучных генетычных хвароб у іх дзяцей (калі, вядома, дзеці маглі б з'явіцца на свет). Не гаворачы ўжо пра тое, што радыяактыўныя апады ад шматлікіх ядзерных выбухаў зрабілі б влізныя раёны зямлі на доўгі час наогул бязлюднымі.

Віктар ГРАМЫКА, мастак, заслужаны дзеяч культуры БССР.

— *Віктар Аляксандравіч, раскажыце, калі ласка, пра тое, як узнікла ў вашай творчасці ваенная тэма. Ці працуеце над ёю цяпер?*

— Пя-першае, нагадаю, што з маіх аднагодкаў, 1923 года нараджэння, у жывых засталася з кожных ста 3—4 чалавекі. Астатнія паляглі на франтах, у партызанскіх атрадах, памерлі ад ран у шпітальных. А я выжыў і лічу сябе абавязаным ніколі не забываць, што такое было, і сваім нашчадкам нагадаць пра гэта. Я з першых дзён уступіў у падпольную арганізацыю Канстанціна Заслонова ў Оршы. Быў кулямётчыкам, разведчыкам, рэдагаваў падпольную газету. У перапынках паміж баямі пісаў партрэты сяброў-партызан.

У 1944 годзе мы апынуліся ў заблакіраванай зоне, і выратавацца не было шанцаў. Я ледзь не памёр з голаду. Памятаю, што тады я часта думаў, якой будзе наша зямля, гэты лес, дзе я паміраю, калі скончыцца вайна. Свет без выбухаў і стрэлаў здаваўся мне найвялікшым шчасцем.

Для дыпломнай работы я абраў ваенную тэму. Карціна называлася «Дарогамі мсціўцаў» і прысвячалася ваенным сябрам, мужным байцам Вялікай Айчыннай. Ваенная тэма — адна з галоўных у маёй творчасці. Пазней былі напісаны работы «Да апошняга патрона», «Салдацкі», «Балада пра апошнюю кулю», «1941 год. Над Прыпяццю», «Чырвоныя землі Полаччыны»... Цяпер ужо другі раз я перажываю і асэнсуюваю падзеі вайны, той подзвіг, які здзейсніў наш народ у імя міру, у імя жыцця на планеце.

У 1970 годзе ў час маёй замежнай паездкі, у гарадку Карл-Маркс-Штаце, дзе адбылася неафіцыйная сустрэча з моладдзю, адзін юнак сказаў мне: «Калі ўжо нарэшце вы кінецце пісаць пра вайну? Няўжо больш цікавых тэм няма?» Сапраўды, можа ў мяне няма больш значных тэм, што я так часта звяртаюся да ваеннай? Наша жыццё такое разнастайнае, і ў ім столькі праблем, але адной з галоўных у сучасным свеце я лічу праблему вайны і міру.

Кропку на гэтай тэме не стаўлю, бо адчуваю свой абавязак, як мастака, паказваць людзям агідны твар вайны, яе жорсткасць і бесчалавечнасць.

Чалавецтва траціць на гонку ўзбраенняў прыкладна 1 мільён долараў у мінуўшчыну. На стварэнне дэманстрацыйнага тэрмаядзернага рэантара неабходна 2—3 мільярды долараў. Устрымайце свет ад ваенных выдаткаў наля паўтара-двух сутак — і ў руках у яго быў бы залаты ключык ад дзярэй у будучыню, канкрэтны падступ да кіруемай тэрмаядзернай рэакцыі. Устрымайцеся яшчэ тыдзень, з'явіцца ўсяго толькі 10 мільярдаў долараў — і рэакцыя стаў бы ўжо намерцыйны тэрмаядзерны рэантар, што пазбавіла б чалавецтва ад будучага энергетычнага голаду...

Галіна МАКАРАВА, народная артыстка СССР.

— *Сярод створаных вамі на сцэне і ў кіно яркіх, запамінальных вобразаў многа жаночых лёсаў, пакалечаных вайной. Што ўваходзіць у паняцце «жаночага шчасця» для вашых гераінь, для вас?*

— Вайна і жанчына — гэта тое ж, што смерць і жыццё. Па-мойму, ні адна жанчына не можа без жаху думаць пра вайну. З малым дзіцем я была разам з тэатрам у эвакуацыі ў Кіраўскай вобласці.

У 1944 годзе разам з тэатрам вярнулася ў разбураны Мінск. Па дарозе наш эшалон разбамбілі фашысцкія самалёты, многія артысты загінулі. Я прыкрывала сваім целам сына, немаведама ў каго прасіла для яго, маленькага, літасці і выратавання. А потым мы ўсе размясціліся ў будынку тэатра, бо не было дзе галаву прыхіліць... Усе цяжкасці мы перажылі разам з сынам. А вось лёс маёй гераіні Ягорыхі з кінафільма «Дрэвы на асфальце» яшчэ цяжэйшы. Пад старасць яна засталася зусім адзінокай... І вінаватая ў гэтым вайна. А ў маладосці, як і ўсе, відаць, марыла пра сваю сям'ю, пра дзяцей.

У фільме «Каманданцкая гадзіна» ў мяне роля бабы Веры, проставай вясковай жанчыны, якая ў цяжкіх пасляваенных час брала да сябе ў дом дзяцей, што засталіся без бацькоў. Каб хаця як-небудзь падтрымаць іх з ежай, збіралі травы, абменьвалі на хлеб. А мая Паліна з «Трыбунала», а сяброўкі-ўдовы з кінафільма «Удовы», якія 30 гадоў захоўваюць у парадку магільні неведомых салдат, што загінулі каля іх мястэчка... Гэта нявыдуманая жанчына, такія жывуць сярод нас. І ў іх паняцце «жаночага шчасця», я думаю, у першую чаргу ўваходзіць мір на зямлі. Як першая ўмова, як жыццёвая неабходнасць, як натуральнае існаванне чалавека.

Будучыня, якой яна можа стаць па разліках вучоных, удзельнікаў II Міжнароднай канферэнцыі руху «Урачы пра прадухіленне ядзернай вайны» (Кембрыдж, 1982 год): калі над еўрапейскім кантынентам узарвецца ўсяго адна дзесятая частка тых запасаў ядзерных зарадаў, якія заходнія стратэгі мяркуюць выкарыстаць у ядзернай вайне, іх ахвярамі стануць каля 314 мільянаў чалавек — амаль палавіна насельніцтва Еўропы, 100 мільянаў будучы забітыя практычна адразу, 68 мільянаў загінуць у бліжэйшы час ад смяротнага апрамянення, 150 мільянаў параненых, алеленых, хворых вострай прамянёвай хваробай, застаўшыся без дапамогі, будуць зайздросціць мёртвым.

Рыгор БАРАДУЛІН, паэт, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі.

— *Чаму вы так часта пішаце пра вайну? Які, на ваш погляд, абавязак літаратара ў сучасным свеце?*

— Я родам з вайны. Першая мая сваядомая памяць — з вайны. Ушаччына была партызанскім краем. Мой бацька ваяваў у партызанскай брыгадзе імя Мельнікава, не выйшаў з блакады, трохі не дачакаўся вызвалення ў 1944 годзе. Вайна была для мяне першай жыццёвай школай, дзе я вучыўся распазнаваць людзей па іх учынках, а не па словах. Цацек у нас, вясковых хлопчукоў, тады не было — толькі самаробныя пісталеты, аўтаматы, патроны.

Ішла жорсткая бітва, і ахвярамі нярэдка становіліся мы, дзеці. У многіх маіх аднагодкаў няма рукі ці нагі — падарваліся недзе на міне.

Вайна навучыла нас многаму: і хлеб цаніць, і жыццё.

Калі я пачаў пісаць, я прыгадаў гэты свой дзіцячы боль, прыгадаў усё, што назаўсёды ўрэзалася ў памяць. Так з'явіліся пэмы «Блакада», потым «Брэсцкая крэпасць», «Кожны чацвёрты»... Наогул, я многа пішу пра вайну, я з тых паэтаў, якія могуць назваць сябе летапісцамі вайны.

Яна жыве ўва мне, гэта праклятая вайна, дасюль не магу спакойна чуць гул самалёта, уздрыгну, быццам зараз пачнецца бамбэжка. І ў маёй творчасці ўвесь час жыве вайна.

Што датычыць адказу на другое пытанне, то, па-мойму, абавязак сучаснага літаратара — быць сумленнем народа.

Ён павінен крычаць ад грамадскага болю, прадчуваючы будучыню. А наша будучыня, будучыня ўсяго чалавецтва знаходзіцца цяпер пад вялікім знакам пыталніка. Ці будзе будучыня ў народзе, над якімі навісць цень новай вайны? Вялікая літаратура, паэзія, мастацтва — гэта мастацкія мемуары чалавецтва. Жыццё, не напісанае, не адлюстраванае таленавітай рукою майстра, назаўсёды знікае з памяці чалавецтва, раствараецца ў бездані небыцця. А гэта пагражае праваламі ў гісторыі, і трагедыі, якія адбыліся калісьці, але засталіся непрааналізаванымі, пагражацьна ўзрастаюць у жорсткай магчымасці іх паўтарэння. Сіла і задача мастацтва, літаратуры, паэзіі — папярэджаць з дапамогай мінулага і сучаснасць, і будучыню.

У ходзе другой сусветнай вайны, якая забрала больш за 50 мільянаў жыццяў (з іх 20 мільянаў савецкіх людзей), былі выкарыстаны выбуховыя рэчывы агульнай магутнасцю 5 мегатон. Сёння большую магутнасць мае адна ядзерная боегалоўка. Усяго ж у свеце, па даных ААН, назапашана столькі ядзернай зброі, што адначасова выбух яе перавысіў бы ў пераліку на трынтраталую ў 10 000 разоў усё узарванае ўсім дзяржавамі, якія ваявалі ў 1939—1945 гадах, уключаючы і абедзве амерыканскія атамныя бомбы.

Сяргей БАНДАРЭНКА, скульптар.

— *Якія праблемы сучаснасці вас найбольш хваляюць, як чалавека, грамадзяніна, скульптара?*

— Я нядаўна скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Дыпломнай работай была кампазіцыя «Жыць без вайны!» Назва сімвалічная, як і сама работа. Наогул, я ведаю пра вайну не толькі з кніг, кінафільмаў, расказаў бацькоў. У Пухавіцкім раёне ў час Вялікай Айчыннай фашыстамі была спалена родная вёска маёй маці. Я там зрэдку бываю. І гэта наведванне падштурхоўвае мяне кожны раз да працы, да стварэння скульптуры, дзе ёсць мой уласны боль, мая трывога, мой роздум над праблемамі сучаснасці. Захаванне міру на планеце — самая важная задача ўсяго чалавецтва, кожнага чалавека. У мяне растуць двое дзяцей — хлопчык і дзяўчынка. Страшна падумаць, што ў іх можа не быць будучыні, калі сёння, цяпер не спыніць ваенныя прыгатаванні, гонку ўзбраенняў. І мастацтва ў гэтым належыць не апошняй роля. Я імкнуся ўнесці сваю лепту ў справу барацьбы за мір. Дыпломная работа — сведчанне таго. Яшчэ адна кампазіцыя пакулы не скончана. Задума такая: чалавек імкнецца вызваліцца ад мяча (у мяне — сімвалу вайны), да якога ён як быццам прыкаваны нябачнымі ланцугамі. Гэтак і ўсё чалавецтва цяпер робіць неверагодныя намаганні, каб пазбегнуць вайны.

Лічачы першачарговай задачай сёння прадухіленне тэрмаядзернай трагедыі, Савецкі Саюз летам 1982 года узяў на сябе аднаковае абавязальства, якое неадкладна ўступіла ў сілу, не прымяняць першым ядзернай зброі. А значыць, ні пры якіх абставінах не наносіць «папярэджваючага ўдару». Гэтае абавязальства, не падтрыманае і па сённяшні дзень ніводнай ядзернай дзяржавай, стала не проста лагічным, але і надзвычай смелым новым элементом той паслядоўна міралюбівай палітыкі ў міжнародных справах, якую СССР вядзе дзесцігоддзямі. Толькі па асноўных пытаннях умацавання ўсеагульнай бяспекі, утамавання гонкі ўзбраенняў і раззбраення Савецкім Саюзам унесена на міжнародных форумах больш чым 130 сур'ёзных прапаноў.

**ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ XIII МАСКОЎСКАГА
МІЖНАРОДНАГА КІНАФЕСТЫВАЛЮ**

ЧЫМ ЖЫВЕ СЁННЯШНІ СВЕТ

Больш за 500 фільмаў усіх відаў і жанраў склалі рэпертуарную афішу конкурснай і інфармацыйнай праграм XIII Маскоўскага міжнароднага кінафестывалу, у якім прынялі ўдзел 103 краіны, 6 міжнародных і нацыянальных арганізацый, а таксама Заходні Берлін. З 7 па 21 ліпеня гасцямі фестывальнай Масквы былі 1230 кінематаграфістаў, сярод якіх такія буйныя, як Стэнлі Крэймер, Альберта Маравія, Радж Капур, Роберт Дэ Ніра, Кшыштаф Занусі...

Пасля заключнага пасаджэння, якое працягвалася 7 гадзін, журы конкурсу поўнаметражных ігравых стужак абвясціла вынікі. Трох Залатых прызоў удастоены карціны «Амак!» (Марока), «Альсіна і Кандор» (Нікарагуа пры ўдзеле Кубы, Мексікі і Коста-Рыкі) і «Васа» (СССР).

«Амак!» добра вядомы міжнароднай аўдыторыі, фільм дэманструе амаль у 70 краінах. Сюжэт карціны рэжысёра Сухейля Бен Баркі ў многім пераклікаецца з актуальным палітычным становішчам у ПАР. Падзеі фільма дадзены скрозь прызму ўспрыняцця сельскага настаўніка Мецью Семпала, які прыхаў у Іганесбург у пошуках сына. І калі спачатку Семпал спрабуе заняць пазіцыю пачобнага назіральніка, то потым ён усведамляе, што сумленне не дазволіць яму не вызначыць сваё месца ў бескампраміснай барацьбе з апартаідам... Карціна, якая пача-лася як «сямейная аповесць», к фіналу дасягае маштабў народнай трагедыі. Бен Барка па-майстэрску злучае масавыя сцэны з віртуозным психалагізмам акцёрскай ігры (побач з афрыканскімі ў фільме заняты акцёры з ЗША, Італіі і Францыі). Адно з самых яркіх уражанняў ад «Амака!» — голас вядомай Мірыям Макебы, які гучыць у гэтым фільме (паўднёваафрыканская спявачка, выгнаная расістамі з роднай зямлі). Бен Барка стварыў значны твор кінамастацтва. І Залаты прыз, уручаны яму старшынёй журы Станіславам Растоцкім, яшчэ раз падцвярджае несумненны творчы рост афрыканскага кіно.

З некаторай паблажлівасцю адносіліся не так даўно да кінематографіа Лацінскай Амерыкі, абмяжоўваючы яго, як правіла, фільмамі Мексікі, Аргенціны і Бразіліі. І вось Залаты прыз на XIII Маскоўскім фестывалі атрымала першая ў гісторыі нікарагуанскага кіно ігравае поўнаметражная карціна. Паставіў яе чылійскі рэжысёр Мігель Ліцін, які жыў у эміграцыі. У гэтым фільме, што расказвае пра барацьбу з антынароднай дыктатурай у нейкай лацінаамерыканскай краіне, палітычная злабадзённасць аўсім не пашкодзіла мастацкай форме. «Альсіна і Кандор» — гэта сапраўдная кінематаграфічная паэма, дзе эпічны размах спалучаецца з лірычнай глыбінёй, якая асабліва кранае ў тых сцэнах, дзе дзейнічае хлопчык Альсіна, калек, што марыць аб небе (гэтую ролю бліскуча выканаў нікарагуанскі школьнік Алан Эсківель)...

У тым, што Залаты прыз Маскоўскага фестывалу атрымала нікарагуанская стужка, мне бачыцца пэўная гістарычная заканамернасць. За чатыры гады, што прайшлі пасля перамогі сандыніскай рэвалюцыі, кіно Нікарагуа, відавочна, набрала сілу: у актыве знятых тут дакументальных стужак паўтара дзесятка прэстыжных міжнародных узнагарод. Сымвалічную заканамернасць нясе ў сабе і той факт, што першая ігравае карціна стала вынікам супрацоўніцтва з іншымі лацінаамерыканскімі кінематаграфіямі, аб'яднанымі духам гуманізму і сацыяльнай справядлівасці.

Працяглым аваяцямі сустрэла Цэнтральная фестывальная зала 49-гадовага савецкага рэжысёра Глеба Панфілава, чый фільм «Ва-

са» таксама ўдастоены Залатога прыза. Яго карціна — гэта экранізацыя класічнай п'есы Максіма Горкага «Васа Жалызнова». У цэнтры твора, дзеянне якога адбываецца незадоўга да крушэння буржуазнага ладу ў Расіі, неадназначны вобраз гаспадыні буйнога волжскага параходства. Незвычайная асоба, Васа Жалызнова паўстае ў фільме Панфілава як чалавек, які расплачваецца ўласным жыццём за неразуменне тых сацыяльных працэсаў, якія адбываюцца ў той час у Расіі. Галоўную ролю ў фільме іграе адна з самых буйных актрыс сучаснага кіно Іна Чурыкава. Спалучаючы магутны інтэлектуальны аналіз з глыбокай эмацыянальнасцю, Васа ў выкананні актрысы абуджае ў глядачоў успаміны аб жаночых вобразах, створаных не толькі Горкім, але і Дастаеўскім...

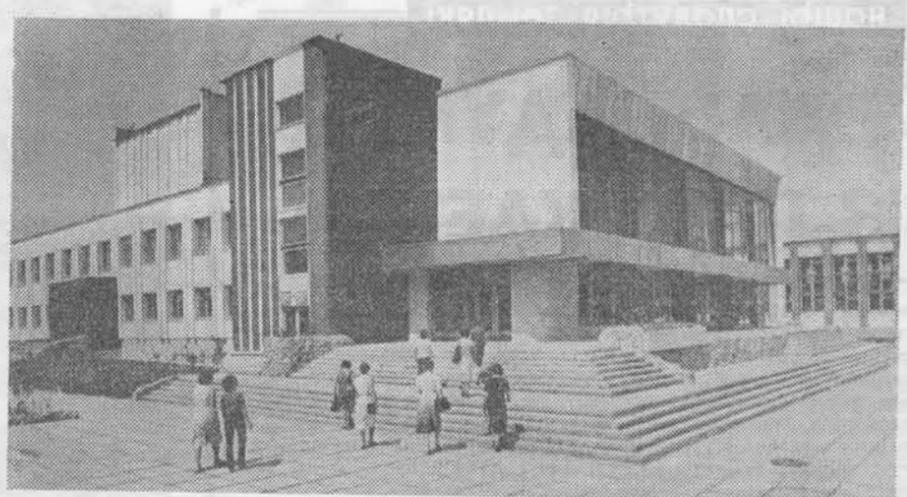
Наогул, XIII Маскоўскі міжнародны кінафестываль падарыў намала яркіх акцёрскіх работ. Так, прэмія за лепшую жаночую ролю ўдастоены аўстралійская актрыса Джудзі Дэвіс («Зіма нашых спадзяванняў») і амерыканка Джэсіка Ланж, якая выканала галоўную ролю ў англійскай карціне «Фрэнсіс» (драматычная гісторыя жыцця галівудскай кіназоркі 30-х гадоў Фрэнсіс Фармер). Прэмія за лепшую мужчынскую ролю ўручаны паляку Віргілішу Грыню («Герачыная пастараль») і японцу Ёсі Ката («Радзіма»).

З 16 ігравых поўнаметражных карцін, адзначаных журы прызамі і дыпламамі, 5 створаны ў краінах, якія сталі на шлях развіцця. Гэта вялікая перамога маладых кінематаграфіі, што адмаўляюць стэрэатыпы камерцыйнага кіно, імкнучы да стварэння твораў, у якіх мастацкае майстэрства абавязкова спалучаецца з сацыяльнай значнасцю. Што датычыць развітых кінадзяржаў Захаду, то ў параўнанні з мінулымі Маскоўскімі фестывалімі (калі ў конкурсе ўдзельнічалі карціны Феліні, Крэймера, Розі і іншых вядомых майстроў) іх поспехі на сёлетнім аглядзе выглядаюць больш сціпла. Сярэбраны прыз атрымала экранізацыя рамана Томаса Мана «Доктар Фаўстус», створаная заходнегерманскім рэжысёрам Францам Зайтцам (побач з балгарскай карцінай «Раўнавага» і чэхаславацкай «На асфальце коней пасвіла»). Спецыяльных прызоў журы — «за ўклад у развіццё светнага кінамастацтва» — удастоены італьянец Альберта Сордзі і француз Рабэр Асейн (гэтыя ўзнагароды, як можна меркаваць па фармуліроўцы, нельга ў поўнай меры аднесці да тых фільмаў, што былі прадстаўлены Сордзі і Асейнам на конкурс, — да «камедыі італьянску» «Я ведаю, што ты ведаеш, што я ведаю» і да экранізацыі «Адвержаныя» Гюго).

Упершыню пасля 20-гадовага перапынку ў Маскоўскім фестывалі прыняў удзел Кітай. Публіка і прэса з вялікай зацікаўленасцю сустрэлі стужку «Вуліца Заходзячага сонца», прадстаўленую на конкурсе ігравых фільмаў. У конкурсе фільмаў для дзяцей кітайскі «Званочак на алені» атрымаў Спецыяльны прыз журы за лепшы мультыплікацыйны фільм. «Вельмі добра, лірычнай карцінай» назваў яе старшыня журы пісьменнік Анатолій Алексін.

30 фільмаў, прэміраваных у трох раздзелах конкурснай праграмы (ігравым, кароткаметражным і дзіцячым) XIII Маскоўскага кінафестывалу, упісалі новую старонку ў гісторыю кіно. Па гэтых стужках можна меркаваць не толькі аб сучасным стане кінамастацтва, але і аб тым, чым живе сённяшні свет, над якімі праблемамі б'ецца, да чаго імкнецца і што не прымае. Такая злучанасць з лёсамі свету і ёсць, па-мойму, галоўны і самы прынцыповы вынік Маскоўскага кінафестывалу.

Барыс БЕРМАН.

Новы Палац культуры адкрыўся ў раённым цэнтры Слаўгарад Магілёўскай вобласці. У прасторным будынку размясціліся глядзельная, лекцыйная, танцавальная залы, бібліятэка, дыскаўка, касцюмерная, грымёрная. У пакоях для гурт-

ковай работы праводзяць рэпетыцыі харэаграфічны, харавы і драматычныя лектывы, вакальны ансамбль «Прысожскія зоры». НА ЗДЫМКУ: Палац культуры ў Слаўгарадзе. Фота М. ЖАЛУДОВІЧА.

новыя вершы

Мар'ян ДУКСА

Ты, вайна, мела ўважлівы зрок,
як была яшчэ першай сусветнай —
павярнула ў знаёмы наш бок
ноччу чэрвенскай, цёплай і светлай.

Ты запамінала, мусіць, тады,
зноў каб здзейсніць благія намеры,
нашы вёскі і гарады,
нашу браму і нашы дзверы.

Хоць, здавалася, трапіць да нас
было цяжка — мы іншымі сталі.
Свае цёмныя дзверы ў свой час
новым колерам зафарбавалі.

Ты, вайна, зноўку страшыш агнём,
рассылаеш па свеце трывогу.
Толькі веру я ноччу і днём:
ты не ўспомніш былую дарогу.

Што табе яшчэ трэба! Няўжо
табе гора мінулага мала!
Ты такая старэнькая ўжо —
пэўна, памяць табе адабрала...

Генадзь ПАШКОУ

**ПАРТРЭТ СКАРЫНЫ
У ПАДУ**

Усім на свеце
іплагеніям,
усім сябелюбцам назло,
сумленне чыё
карэннямі
ў Радзіму
не урасло;
усім,
каму сніліся помнікі,
хто праг

у граніце стаяць,
куды паімчацца паломнікі
каменьчыкі падбіраць;
усім,
хто прахыў чужым потам,
чужою крывёю —

назла,—
чыё манументы потым
кляймоў эпоха:
«На злом!»,—
на нас,
з даўніны,
старажытнаю
памяткаю
праз вякі
глядзяць
чысцінёю блакітнаю
радзімыя васількі.

Ад тых,

хто, ўзлятаючы,
падае,

няўдзячна
адпрэчыцца свет.
...Партрэт Скарыны ў Падуі,
майго земляка партрэт...

СЕНАКОС

І. В. АКУШКУ —
працоўніку чалавеку

Іван Вацлававіч,
такое маем лета!
Мінаючы птушыныя пасты,
іх песнямі расянімі апетыя,
ідзём касіць.
Вакол — мурогу густы.

Ну і каса!
Такая не замучае
і не сагне да вечара у крук.
Як маладзіца хмельная,
пявуча

так і звініць
і просіцца да рук.

Касі, касі,
але не зарывайся,
не знось гаровы купінам,
бо там
чыраначка ў шэрань узвілася,
лапочучы трывогу пакладам.

Хай выпявае шэранькае дзіва,
хай цешыць вока,
радуе душу.
Ты не крычы над намі,
лапатліва,
не бойся гэтай раніцы, прашу.

Мы па душы і самі хлеббаробы.
Пазналі пот,
гаркавы прысмак слёз.
У спадчыну займелі
без падробак,
як гэта праца праведная,
лёс.

Іван Вацлававіч!
Такое маем лета,
аж зелянее зёлкамі рука.
І маладзіца, ад туману светлая,
падносіць збан п'янога малака.

І колькі жыць той радасцю адведзена,
увесь страката-яркі ад палос,
да культу чалабітнага узведзены
наш сакаўны
да сонца
сенакос.

Ансамбль танца «Лявоніха» Віцебскага гарадскога Дома культуры выконвае беларускі народны танец «Тапатуха». Фота У. КРУКА.

нашы слаўтыя землякі

ВАЛЬНАДУМЕЦ 3-ПАД КЛЕЦКА

Позна ўвечары 6 кастрычніка 1847 года ў камеру пад нумарам 13 віленскай турмы жандары ўпіхнулі 28-гадовага арыштанта, прывезенага з Мінска. Гэта быў Аляксандр Незабытоўскі, аўтар крамольных кніг і рукапісаў. Яго абвінавачалі па васьмі пунктах у розных злачынствах супраць бога, цара і ў варожых адносінах да дзяржаўнага кіравання. Камісія ваеннага суда прыгаварыла вальнадумца пасля пазбаўлення дваранскага звання і ўсіх маёмасных правоў выслаць на катаржную працу ў сібірскія руднікі. Так судзілі ў Расіі самых небяспечных дзяржаўных злачынцаў.

Хто ж такі Аляксандр Незабытоўскі, які прыцягнуў да сябе ўвагу царскіх улад?

Нарадзіўся ён 15 верасня 1818 года непадалёку ад Клецка. Бацька, багаты памешчык Мінскай губерні Хрыстафор Незабытоўскі, займаў пасаду прэзідэнта губернскага межавага суда. Сям'я была вялікая: тры дачкі і тры сыны, сярод якіх Аляксандр — старэйшы. Бацька дома бываў наездзім, служба і стан здароўя вымушалі яго жыць у Мінску. Памёр ён у 1826 годзе.

На наступны год маці адвезла Аляксандра ў Варшаву і аддала вучыцца ў Французскі пансіён, дзе А. Незабытоўскі прабываў 8 гадоў. Пра гэты перыяд яго жыцця звестак захавалася мала, але потым у мемуарах ён напіша, што «трыумфам яго была матэматыка», добра ведаў гісторыю і геаграфію.

У 1836 годзе юнак паступае на матэматычны факультэт Дэрпцкага ўніверсітэта. Ёсць падставы меркаваць, што там ён атрымаў ґрунтоўную і ўсебаковую падрыхтоўку, шмат чытаў і працаваў, сачыў за навінкамі сусветнай літаратуры, быў у курсе грамадска-палітычнага жыцця на Беларусі.

Не вельмі многае вядома і пра жыццё А. Незабытоўскага пасля вяртання на радзіму. Захаваліся толькі некаторыя дакладныя звесткі: з 1839 па 1842 год служыў у канцылярыі Ігуменскага павятовага маршалка. Пасля звальнення са службы жыў у маёнтку Смалічы і ў вясковай цішы піша свае драмы, успаміны, раманы, артыкулы.

Летам 1844 года ён, нарэшце, атрымаў замежны пашпарт, і 5 жніўня адстаўны губернскі сакратар адпраўляецца ў падарожжа. Разам з чамаданамі і скрынямі з вопраткай і кнігамі ў перадаку вазка ляжала самае галоўнае — восем звязак рукапісаў. А. Незабытоўскі наведаў многія краіны Заходняй Еўропы і Егіпет. Там вывучаў італьянскую, іспанскую, партугальскую, арабскую і грэчаскую мовы (французскую і нямецкую ўжо дасканала ведаў). У дарозе захварэў і зіму пралажаў у Каіры. Па дарозе ў Італію спыніўся на востраве Мальта, потым лячыўся на водах Неапаля.

Вярнуўся А. Незабытоўскі дамоў летам 1847 года праз Венецыю, Вену і Кракаў. На аўстрыйскім баку звярнуўся да паслуг мясцовых кантрабандыстаў, каб перавезці тайна свае кнігі і рукапісы. Але тыя выдалі яго паперы ў рукі царскіх улад. Пасля іх разбору было ўстаноўлена, што «многія паперы з'яўляюцца самага зламыснага, дзёрзкага і злачыннага зместу, асабліва накіраваныя супраць свяшчэннай асобы гасудара імператара, а кнігі ў большасці забароненыя, і што ўсе гэтыя паперы і кнігі належаць памешчыку Мінскай губерні Незабытоўскаму». Пасля гэтага аўтар забароненых рукапісаў быў арыштаваны.

Лёс А. Незабытоўскага склаўся трагічна. Не пашанцавала і яго кнігам, яшчэ горшы лёс рукапісаў. Письменнік выдаў ананімна дзве кнігі ў Вільні і пяць у Парыжы, але не толькі ў энцыклапедычных даведніках і бібліяграфічных крыніцах, але нават у самых змястоўных манаграфічных даследаваннях, прысвечаных гісторыі літаратуры, грамадскай думкі, нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага і польскага народаў першай паловы XIX стагоддзя, не ўпамінаецца яго імя.

Таленавіты публіцыст і прэзакі, крытык і філосаф у сваіх творах «Мае землякі» (1845 год), «Міцкевіч. Славянскія літаратуры» (1845 год), «Мары пра каханне, славу і свабоду», у п'есах «Разамунда і Барбара» (Вільня, 1844 год), «Ядвіга» і «Качырына Вялікая» (Парыж, 1845—1846 гады) выступае як перакананы дэмакрат і вораг дэспатызму, царскай манархіі, смелы вальнадумец і атэіст.

На старонках кніг Незабытоўскі адкрыта і смела гаварыў аб сваёй шырока вядомай да цара, заклікаў народ на барацьбу супраць сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту, патрабаваў ліквідацыі паншчыны, крытыкаваў ваенныя дзеянні на Каўказе, адмаўляў існаванне бога, дагматы хрысціянства і нават у прашэнні на імя Мікалая I адстойваў свае погляды і вінаватым сябе не прызнаваў.

Царскія ўлады мелі вялікія клопаты з «палітычным злачынцам» А. Незабытоўскім. Яго лёс вырашаўся на самым высокім узроўні: галоўнакамандуючым дзеючай арміі, ваенным міністрам і шэфам жандараў Расіі пры ўдзеле Мікалая I. Яго, хворага, доўгі час трымалі ў адзіночнай камеры, і толькі перад смерцю ён атрымаў канчатковы судовы прыгавор.

Жандарскія ўстановы зрабілі ўсё, каб творы А. Незабытоўскага, «злачынныя ў палітычных і рэлігійных адносінах», не сталі шырока вядомымі. Сваёй сям'і ў письменнікі не было, а брат і сястра адступіліся ад яго, хто адразу, хто пазней, а потым усяляк ганьбілі яго імя, думаючы дагадзіць мясцоваму начальству і атрымаць у спадчыну маёмасць А. Незабытоўскага. Рукапісы апублікаваных і неапублікаваных твораў, а таксама матэрыялы следства доўгі час ляжалі ў закрытых архіўных фондах у папках з грыфам «Захоўваць вечно». А даследчыкі, не ведаючы пра іх існаванне, выдадзеныя ананімна кнігі А. Незабытоўскага прыпісвалі розным іншым польскім аўтарам.

Памёр Аляксандр Незабытоўскі 21 сакавіка 1849 года ў турме. Яго цела тайна перавезлі ў віленскі ваенны шпіталь, які знаходзіўся за горадам, і пахавалі на могілках.

Аляксандр Незабытоўскі — вельмі цікавая фігура для разумення шляхоў фарміравання грамадска-палітычнай думкі і развіцця літаратурнага руху на Беларусі ў першай палове XIX стагоддзя. «Перадачы мысліцель, — сцвярджае даследчык яго творчасці С. Александровіч, — хаця яшчэ пісаў і думаў па-польску, але душой адчуваў сваю непарыўную сувязь з беларускай глебай, беларускім асяроддзем, сярод якога жыў, тварыў і ў светлую будучыню якога верыў».

Уладзімір САЗАНОВІЧ.

Давай пазнаёмімся!
Фота Э. ЭЛЬКСІНА.

СПОРТ

Тры медалі заваяваў беларускі байдарачнік Уладзімір Парфяновіч на чэмпіянаце свету па веславанні ў фінскім горадзе Тамперэ.

Ён заняў першае месца ў гонцы на 500 метраў на адзіночцы і разам з украінскім спартсменам Сяргеем Суперам быў другім на 500 і 1 000 метраў на байдарцы-двойцы.

Кожны дзень VIII летнія Спартакіяды народаў СССР прыносіў рэкорды.

Прыемна, што ў ліку пераможцаў ёсць і беларускія спартсмены. Сюрпрызам, напрыклад, стала выступленне штангіста з Гродна Аляксандра Курловіча. У самай цяжкай вагавай катэгорыі ён устанавіў новы сусветны рэкорд у дваябор'і — 460 кілаграмаў.

Залатыя медалі на Спартакіядзе ў апошнія дні заваявалі таксама штангіст Леанід Тараненка, у падводным плаванні на 800 метраў Віктар Шаўкоў (сусветны рэкорд), у комплексным плаванні Марына Уфімцава, вольным стылем — Ірына Герасімава.

У МАГІЛЁВЕ прайшлі спарборніцтвы па валеболу на першынство Міжнароднага спартыўнага саюза чыгуначнікаў.

Лепш за іншыя каманды выступіла зборная СССР. У фінале яна атрымала рашчучы перамогі над валебалістамі Чэхаславакіі, Балгарыі і ГДР і заняла першае месца.

Па рачной роўнядзі.
Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

РОДНЫ НАПЕЎ

Музыка У. БУДНІКА

Словы Л. СУРПІНА

ПАВОЛЬНА

га-мон-ка-вай-пес-це-ля-соу, што-аві-наш над шы-рот кім-аб-ша-рам. У-апа-быт-ку-бис-кон-ных-па-леу, Бе-ла-русь на-ша-свет-ла-я ма-ра. У-апа-быт-ку-бис-кон-ных-па-леу. Бе-ла-русь на-ша-свет-ла-я ма-ра. 2. Ка-лы/ ма-ці!

Для 3-го куплета

У гамонкавай песне
лясоў,
Што звяняць над
шырокім абшарам.
У здабытку бясконцых палёў
Беларусь наша светлая
мара.
Калыханка жыццёвых
дарог,
Я праз срэбра крынічнага
краю
Бачу родны бацькоўскі
парог,
Беларусь сэрцам
я адчуваю.
Звон світальны палескіх
крыніц,
Шэпат бору і пах
сенажаці.
Як цябе ўсёй душой
не любіць,
Беларусь наша родная
маці.

УЗНАГАРОДЫ—ВУЧНЯМ

Многія вучні Камянюцкай сярэдняй школы — члены навуковага таварыства вучняў пры музеі прыроды дзяржаўнага запаведніка «Белавежская пушча». Яны не толькі спасцігаюць асновы біялагічнай навукі, але і ставяць эксперыменты, пішуць рэфераты, удзельнічаюць у конкурсах, якія праводзіць біялагічны фа-

культэт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя М. В. Ламаносава.

Нядаўна ў Камянюкі прыйшла добрая вестка. Восем членаў таварыства прызнаны пераможцамі конкурсу 1983 года і ўдасцелены ганаровыя граматы Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта.

ПАПАЎНЕННЕ Ў ЗАПАРКУ

Разнашэрсныя і разнамасныя сямействы жывёл і птушак Гродзенскага запарка перасяліліся з закрытых ушпеленых памяшканняў у летнія вальеры. Клопатаў зараз шмат, і асноўны — выхаванне патомства.

Толькі што стаў на ногі патомак зуброў — Гаічкі і Манацыта. Робіць першыя крокі двойня ў ільвоў Маўры і Султана. На пацеху наведвальнікам правялі першыя «матчы» вольнай ба-

рацьбы медзведзянцят...

Сярод супрацоўнікаў запарка ніхто не прыпомніць папаўнення ў сямействе паўночных аленяў. А зараз у Севяранкі і Сібірака — першынец.

Многія насельнікі вадаёмаў усё яшчэ гняздзяцца ў зацішных месцах. Але першыя качаняты паспелі перасячы водную роўнядзь уздоўж і ўпоперак. Іх дарога жыцця пачалася.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 1352